

*Др Обрад Перић, редовни професор у пензији
Правног факултета у Новом Саду*

ПОЛОЖАЈ МАЛОЛЕТНИКА У КРИВИЧНОМ ПРАВУ СРБИЈЕ ОД ПРВОГ УСТАНКА ДО 1918. ГОДИНЕ

Сажетак: *Размајрања статуса малолетника у српском кривичном праву обухватају доста дуго период од Првог устанка до уједињења 1918. Аутор, најпре, у крајким цртама анализира статус малолетника у истом периоду у неким, за то време најредним земљама европског континенталног права, а затим, полазећи од ових компаративних знања, размајра исту проблематику у уставничкој Србији. Излагања су подељена тако што се одвојено прегледа кривичноправни статус малолетника у периоду од 1804-1813, потом у времену од Другог устанка до кодификације кривичног законодавства 1860, док посебну целину чине излагања која се односе на време од доношења првог српског Казненог законика (1860) до уједињења. Закључак аутора је да се све до КЗ из 1860. не може говорити о посебном положају малолетника у српском кривичном праву. Међутим, посебна решења тог законика која се односе на кривичну одговорност и, делимично, на санкције, нису истовремено била израћена одговарајућим решењима у другим областима у области посебног поскупља и посебних органа за исту категорију учинилаца. Ово ће бити реализовано тек захваљујући новом процесном законодавству Краљевине Југославије из 1929. године, које је настало под утицајем нових кривичних.*

Кључне речи: *малолетници, кривично право, кривична одговорност, санкције, Први устанак, Други устанак, уједињење.*

Уводне напомене

Посебан статус малолетника у кривичном праву није тековина новог доба, већ резултат одређеног историјског развоја. Његови зачеци срећу се одавно, још пре настанка римског права што се обично узима као полазна тачка у разматрању неког правног проблема. Међутим, у питању су зачеци или наговештаји посебног кривичноправног статуса малолетника, а не и његово комплексно решење. Ако се, наиме, има у виду да статус малолетника подразумева неколико основних елемената, као што су кривична одговорност, надлежни органи, поступак који они примењују, као и кривичне санкције може се констатовати да у најстаријем периоду који је претходио настанку школа кривичног права ниједно од наведених питања није било на целовит начин решено. Целокупан „статус” најчешће се сводио на блаже кажњавање малолетника и, у извесним случајевима, на посебан режим извршења казни, али не увек и не за сва кривична дела захваљујући примени правила *malitia supplet aetatem*, тј. да испољена злочиначка воља замењује недораслост. О посебном статусу малолетника може бити речи тек од појаве школа кривичног права, што се догодило крајем 18. и почетком 19. века, па и тада фрагментарно, јер су овим били обухваћени само његови поједини елементи (нпр. кривична одговорност, а тек много касније и друге компоненте).

У вези са претходним намеће се питање чиме се објашњава потреба за посебним положајем малолетника у кривичном праву?

У покушају да се предочи прихватљиво објашњење, треба рећи да је свако друштво заинтересовано за очување одређених вредности и да једна негативна друштвена појава као што је криминалитет, па и криминалитет малолетника, може озбиљно да га угрози. Стога се изналазе нова средства, уводе се нове мере, а ако треба врше се и радикалне промене законодавства. Начин како се поступа са малолетницима требало би да буде највећа брига законодавца¹. Наиме, једнако поступање с младима и одраслима не значи успешну заштиту друштва већ, најчешће, представља већу штету него корист².

Поставља се, међутим, питање које лице треба сматрати малолетником у кривичном праву како би се, даље, могле примењивати посебне одредбе закона, другачије од оних за пунолетне. Основано је поставити овакво питање, јер један од најтежих и најнеразрешенијих проблема јесте у ком добу живота човек достиже такав ступањ умног развоја да може примити на себе одговорност за своје радње или нерадње³. С тим у вези повезано је питање да се размотре

¹ *Пројекат и мојиви Казненог законика за Краљевину Србију*, службено издање Министарства правде, Београд 1910, стр. 173.

² Др С. Франк, *Теорија казненог права*, опћи дио, Загреб 1955, стр. 268.

³ Уп.: др Т. Живановић, *Законски извори кривичног права Србије и историјски развој његов и њеног кривичног правосуђа од 1804. до 1865.* (у даљем тексту: Законски извори), САНУ, Београд 1967, стр. 472.

старосне границе. Ово стога што у кривичном праву, више можда него у другим гранама права, старосне границе имају посебан значај. Оне, између осталог, имплицирају и постојање различитог законодавства за малолетнике и за одрасле⁴.

Мада се и раније могу уочити извесни покушаји да се лимитирају старосне границе⁵, обично се узима као сасвим одређена подела малолетника у групе која је настала у римском праву у доба Јустинијана⁶. Међутим, старосне границе добијају пуни смисао тек са настанком првих школа кривичног права. Битно је да се запази да постоје три критеријума за одређивање старосних граница малолетника: један је формални стога што узима у обзир само календарски узраст који се манифестује у броју достигнутих година; други узима у обзир биопсихолошки развој; трећи води рачуна о социјалној зрелости⁷. Поред ових основних критеријума, за одређивање старосних граница од утицаја су још и историјски разлози (нпр. традиција), културни, а најчешће потребе криминалне политике. Законодавства, и ранија и савремена, опредељујући се за старосне границе углавном користе, уз извесне корекције, календарски узраст.

Поменуто је већ да је статус малолетника у кривичном праву комплексан појам који подразумева више елемената. Како се ови елементи нису истовремено развијали, у даљим излагањима размотриће се најзначајније етапе развоја. Ова проблематика се, међутим, мора одвојено разматрати: најпре, у извесним европским, у то време развијеним земљама, а затим према расположивим документима у устаничкој Србији, пратећи развој истог проблема од избијања Првог устанка, па до уједињења 1918. године. Коришћење компаративног аспекта има пуно оправдања за свестрано сагледавање многих питања, као што има оправдања и разматрање у историјској ретроспективи, јер историја је та која треба да олакша објашњење и укаже докле се стигло⁸. Стога ће се, најпре, изложити проблематика малолетних делинквената у извесним европским земљама (I), а затим у устаничкој Србији (II) како би се сазнало на ком ступњу су у почетку били правни прописи којима се уређује кривичноправни положај малолетника и докле се стигло приликом уједињења.

⁴ Dr Dublineau, *Les stades du développement des mineurs socialement inadaptés aspect biologique*, rapport général présenté au Ve congrès international de Défense sociale, Stockholm, 25-30 août 1958, p. 23.

⁵ Вид. ближе: др А. Царић, *Проблеми малољетничког судства*, Сплит 1971, стр. 21.

⁶ Римско право је познавало следеће групе малолетника: *infans* (они који су имали мање од 7 година); *infantiae proximus* (од 7 до 9,5 година за девојчице и до 10,5 година за дечаке); *pubertatis proximus* (од 9,5 односно 10,5 година, па до 12 или 14 година зависно од пола); такође је био од значаја и узраст изнад овог доба, све до навршене 25. године (A. Besson et autres, *Les enfants et les adolescents socialement inadaptés. Problèmes juridiques et médico-psychologiques*, ouvrage publié sous la direction de A. Besson, Cujas, Paris 1958, pp. 23-24). Ако се изузме прва категорија малолетника (*infans*) којима се уопште није могла изрећи казна, овако одређене старосне границе, будући да кривична одговорност малолетника није била посебно решена, биле су од значаја једино за ублажавање казне, изрицање других посебних казни, или пак забрану сваког кажњавања.

⁷ Видети ближе: др С. Франк, *op. cit.*, стр. 269.

⁸ B. Perrin, *La minorité pénale en droit romain et dans les législations européennes antérieures au XIXe siècle*, in: H.-D. de Vabres et M. Ancel, *Le problème de l'enfance délinquante*, Sirey, Paris 1947, p. 13.

I Кратак преглед развитка посебног кривичноправног положаја малолетника у европском законодавству

У кривичноправном статусу малолетника решења кривичне одговорности заузимају централно место, јер од тога у великој мери зависе и остале компоненте њиховог статуса. Имајући то у виду, размотриће се најважнија решења овог проблема у неким земљама европског континенталног система из тог времена, а затим и остале компоненте које сачињавају статус малолетника у кривичном праву, чији се значај тек касније уочава, не занемарујући при том ни најстарији период заслужан за настанак посебног статуса малолетника.

1. Најстарији период

Основна карактеристика овог периода који је претходио школама кривичног права јесте да је малолетни учинилац кривичног дела, третиран као делинквент у „умањеном издању”. То је могло да има утицаја само на казну, јер је, с обзиром на распрострањено схватање тог доба, кривична одговорност малолетника регулисана на исти начин као и за пунолетна лица, па је малолетство могло да буде од утицаја једино на оно што је било последица одговорности, тј. на казну. Узраст се стога у извесним случајевима третирао као *miseratio aetatis* и био је, евентуално, од значаја за врсту и висину казне.

Овај период обухвата цео стари и средњи век и завршава се тек са победом Француске револуције, премда су извесни његови облици присутни и касније, али као корекција других критеријума. Схватање да је малолетник делинквент у минијатури карактеристично је још за грчко право. Римско право садржи, међутим, нешто више сачуваних докумената на основу којих се овај проблем може пратити. Тако се већ у најстаријем споменику римског права, *Закону XIII таблица*, могу издвојити две посебне одредбе које се односе на малолетнике⁹. И једна и друга одредба имају у виду блаже кажњавање, а не и кривичну одговорност малолетника, и то само за два кривична дела, што је незнатно. Битнија побољшања нису запажена ни у каснијем периоду. Ипак, значај овог периода је у томе што садржи наговештај посебног статуса малолетника.

2. Школе кривичног права и сјајус малолетника

Победа Француске револуције, а нарочито идејно-филозофска струјања која су јој претходила, нису могли да остану без утицаја на целокупну кривичноправну филозофију тог времена. Није случајно што се кроз прву школу кривичног права, класичну школу, одражавају струјања тог иначе бурног периода

⁹ Обе одредбе се налазе у VIII таблци тог закона. Вид.: С. Јасић, *Закони сјарог и средњег вијека*, Београд 1968, стр. 71-81.

у развоју људског друштва. Посебну улогу у идејним превирањима овог доба одиграли су француски енциклопедисти. Тако је нпр. *Rousseau* у свом познатом делу *О друштвеном уговору* писао: „Човек је рођен слободан, а ипак он је свуда у оковима...”¹⁰ Овај први део реченице најпотпуније одражава филозофију на којој ће се касније заснивати учење класичне школе о човеку обдареном слободном вољом, способном да бира између добра и зла. Неокласична школа која је потом уследила заправо је наставак претходне, чији је задатак био да прилагоди теорију о слободној вољи потребама датог тренутка. На поставкама класичне школе био је заснован француски КЗ од 1791, а такође и Наполеонов КЗ од 1810, бар до првих измена које су му промениле концепцију, као и доста других европских законика тог времена.

Позитивистичка и социолошка школа, које су настале касније, указале су на један нов проблем који је све више добијао у значају у кривичном праву. То је личност учиниоца кривичног дела, чему је нарочито допринео развој других наука, као што су психологија, психијатрија и педагогија.

Пренето на проблем који нас интересује, може се рећи да нова кретања нису била без утицаја на кривичну одговорност малолетника. Све ће ово, само знатно касније, имати одраза и на положај малолетника у српском праву.

А) Прве две школе (класична и неокласична као њен продужетак), кад су у питању малолетници, врше прилагођавање основних поставки свог учења. Кривична одговорност малолетника, у оквиру одређених старосних граница, није више правило јер је зависила од претходно решеног питања *разбора* (*discernement*).

Ако се, међутим, постави питање значења овог појма, треба нагласити да ни француски КЗ из 1791, у коме се наводи разбор, нигде не дефинише овај институт¹¹, а слично је и са свим каснијим законским текстовима. Да ли је малолетник учинио дело са разбором или не фактичко је питање јер се не решава ни по каквом законском пропису, већ по обичном искуству и познавању ствари¹².

У одсуству законске дефиниције постојала су различита тумачења овог појма, како од стране судске праксе, тако и теорије. Неће се погрешити ако се изнесе схватање које најприближније објашњава овај појам, да разбор, у концепцији која је за основу имала слободну вољу човека, што значи и малолетника који, такође, може да оптира између добра и зла, представља посебну врсту урачунљивости, малолетничку урачунљивост. Наиме, ако се има у виду да урачунљивост подразумева два елемента, интелектуални и вољни, опште-

¹⁰ Rousseau, *Du contrat social*, Garnier-Flammarion, Paris 1966, p. 41.

¹¹ Разбор се први пут помиње у тосканском КЗ од 1786, познатом под именом *Codice Leopoldino*. Али, како је најпотпунији развој, а касније и деформацију доживео у француском законодавству, имаће се у даљим излагањима пример ове земље.

¹² *Казнени законик и кривични судски постојањак Краљевине Србије*, средно Г. Никетић, Геца Кон, Београд 1911, коментар уз § 56. КЗ, стр. 38. Слично и Ј. Ђ. Авакумовић, *Теорија казненог права, први део, прва свеска*, Београд 1887, стр. 122, који напомиње да се о разбору може закључити тек на основу свестраног и поузданог оцењивања.

прихваћено је гледиште да је разбор био од значаја само за интелектуалну сферу личности (за могућност схватања значаја својих поступака), док се слобода воље и у овом случају претпостављала. За душевни развој малолетника, како неки истичу, најизраженији је развој његове интелектуалне моћи, тј. могућност увиђања значаја свог дела¹³. Али како код малолетника психичке моћи нису још потпуно развијене, то се до извесног доба увек мора поставити питање да ли су били свесни значаја свог дела, односно да ли су поступали са разбором или без разбора¹⁴. Разбор се, дакле, за одређену категорију малолетника испитивао у сваком конкретном случају, и то је чинио суд.

Последице су биле следеће: ако је суд нашао да је малолетник поступао са разбором, проглашавао га је кривично одговорним и изрицао му је казну, с тим што је она, по правилу, била блажа, јер је малолетство имало значаја. У супротном случају, малолетник није био кривично одговоран и према њему су се примењивале одређене васпитне мере чији је регистар у то време био занемарљив.

Б) *К. Stoossu*, творцу *Пројекта швајцарског КЗ* из 1893, припада највећа заслуга што је указао на једностраност и заблуду у вези са разбором. Критикујући једностраност овог појма, будући да је узимана у обзир само интелектуална страна личности, истицао је да малолетнику пре недостаје могућност да следи разум и да се савлада¹⁵. Не спорећи значај воље, извесни аутори су тврдили да ова моћ заостаје у кривичноправном погледу иза интелектуалне, а осим тога њен развој је теже утврдити и поделити у одсечне фазе¹⁶.

У сваком случају, под утицајем нових кретања појам малолетничког разбора се проширује, па се тако сада може говорити о његовој еклектичкој варијанти. Интелектуална компонента остаје као и пре, али је разбор обогаћен и вољном компонентом и приликом утврђивања да ли је малолетник кривично одговоран, мора се водити рачуна о обема. Истовремено, и термилошки се подвлачи разлика, па се уместо назива „разбор” употребљавају изрази „зрелост”, „душевна развијеност” и сл. Овако проширена малолетничка урачунљивост приближава се урачунљивости пунолетних, али се и даље са њом не поклапа¹⁷.

Последице постојања „зрелости” исте су као и раније кад је било утврђено да је малолетник поступао са разбором. Међутим, изрицање казне није било правило ако би се утврдило да је малолетник на одређеном нивоу зрелости.

¹³ Др Т. Живановић, *Основи кривичног права Краљевине Југославије, ошшии део*, II књига, Београд 1937, стр. 100 (у даљем тексту: *Живановић, III*).

¹⁴ Исти аутор: *Основи кривичног права, ошшии део*, II поправљено и допуњено издање, Геца Кон, Београд 1922, стр. 248 (у даљим излагањима: *Живановић, I*).

¹⁵ Уп.: др А. Царић, *op. cit.*, стр. 52. Слично је тврдио и Шиловић (вид.: др Ј. Шиловић, *Казнено право*, Загреб 1920, стр. 93).

¹⁶ Тако нпр.: *Живановић, III, op. cit.*, стр.100.

¹⁷ Како би је разликовао од урачунљивости одраслих, јер се ради о два појма који се разликују *Живановић (III, стр. 99-102)* је назива „разбор у ширем смислу”. Ово на неки начин и језички одражава трансформацију коју је разбор доживео у еклектичкој варијанти.

Уместо казне могле су се изрећи васпитне мере, односно мере безбедности, зависно од тога какво им се значење даје¹⁸.

В) Што се тиче осталих компонената кривичноправног статуса малолетника (надлежни органи, поступак и кривичне санкције), треба да се нагласи да промена концепције кривичне одговорности није имала у исто време за последицу промену и осталих сегмената малолетничког статуса. Проблеми на процесном плану нису још били уочени у том времену. Исти поступак је примењиван у свим случајевима, што се негативно одражавало на психу још неформираних личности. Тек почетком 20. века прихватиће се и оживотворити идеје које су вукле корене из Северне Америке, тако да нека основна начела кривичног поступка трпе корените промене.

Слично је и са органима надлежним за малолетнике. Први суд за малолетнике основан је тек 1899. године у Америци (Чикаго). Пошто су основани, посебни судови су се брзо ширили, не само у САД, већ и на другим континентима, посебно у Европи.

Кривичне санкције за малолетнике треба посматрати у тесној вези са развојем кривичне одговорности. Међутим, веома дуго су примењиване исте санкције (казне) и на малолетне и на пунолетне, уз могућност блажег кажњавања за прву категорију. Посебне санкције за малолетнике појављују се када је кривична одговорност малолетника другачије решена. Њихов настанак, дакле, треба тражити у окриљу класичне концепције кривичног права, онда када су малолетници, уз помоћ критеријума као што је разбор, сврставани у две категорије: кривично одговорне и кривично неодговорне. Према другој категорији долазиле су у обзир васпитне мере, чији се регистар у то време сводио свега на две: предавање родитељима и упућивање у васпитну установу.

II Малолетни учиниоци кривичних дела у правним прописима Србије од 1804. до 1918. године

За разлику од европског континенталног законодавства у којем се у неким земљама већ крајем 18. и почетком 19. века уочава потреба за посебним статусом малолетника у кривичном праву и, за оно време, запајају значајна остварења, у Србији владају другачије прилике. Земља је и у 19. веку под влашћу Турака, али сазревају услови за почетак устанка и коначно ослобођење. Постепено ослобађане територије и каснији развој догађаја захтевају установ-

¹⁸ Мере изрицане малолетницима по правилу су називане мерама безбедности. То је очигледно била последица дуалистичког концепта под чијим утицајем су настајала нова законодавства, а васпитне мере су у тој концепцији сматране као најтипичније мере безбедности. И у југословенској теорији постојала су различита схватања.

љавање сопствене власти, доношење прописа, устројство судова итд.¹⁹ Међутим, у овим преломним догађајима приоритет има регулисање других односа, док су проблеми малолетника дуго времена остали по страни. С обзиром на различите прилике и различита решења, за ове потребе морају се у устаничкој Србији одвојено разматрати два периода: од 1804. до 1813. године и онај од Другог устанка до доношења првог комплетног Казненог законика. Сасвим одвојен и, уједно, најзначајнији за посебан кривичноправни статус малолетника је период од 1860. до уједињења 1918. године.

1. Устаничка Србија и малолетни учиниоци кривичних дела

А) *Раздобље од 1804. до 1813. године.* Доста је распрострањено гледиште да о Првом српском устанку већи број важнијих чињеница и околности не знамо него што их знамо²⁰. Слична примедба се односи и на кривично право и правосуђе. Истиче се нпр. да су ове области у том периоду врло мало, непотпуно и несистематски проучаване²¹. Оправдање за недостатак историјске грађе из овог периода може се наћи у томе што су устаничке вође били сељаци, у већини случајева неписмени, па се стога у том времену врло мало комуницирало писменим актима²². Најпотпуније објашњење тог времена даје један правни писац²³, који истиче да је Србија почетком 19. века личила на старе примитивне народе. То је била земља без културе, државног уређења, без икаквог законодавства.

Код таквог стања неизбежно се поставило питање како поступити: надозвати се на правни поредак из периода пре најезде Турака у којем је право старе српске државе имало црквено-световни карактер, или изабрати неки други пут. На први поглед чини се да се са законодавством у устаничкој Србији кренуло од још даље прошлости, почињући од Крмчије Светог Саве. Наиме, почетком маја 1804. год. (по некима то је било 5. маја) Скупштина Ваљевске нахије одобрила је Кривични законик проте Матеје, који је садржавао свега седам чланова²⁴. Извесни сматрају да је овај законик имао ограничену примену и

¹⁹ Уп.: мр С. Пихлер, *Кривично право Србије за време Првог устјанка (1804-1813)*, Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања (Београд), 4/1975, стр. 206-207.

²⁰ Др Д. Јанковић, *Друштво устаничке Србије и његово правосуђе*, Зборник радова о судству и законитости у Првом српском устанку, Савез удружења правника СРС, Београд 1979, стр. 7.

²¹ Др Д. Папазоглу, *Кривично право и правосуђе у Србији (1804-1813)*, изд. „Југославија”, Београд 1954, стр. 5.

²² Вид.: Ст. Новаковић, *Васкрс државе српске, Предговор В. Чубриловића*, „Просвета”, Београд 1954, стр. 9.

²³ Др Б. Марковић, *О доказима у кривичном иостуику*, Београд 1908, стр. 76.

²⁴ Текст Законика видети у: Законски извори, *op. cit.*, стр. 7-8, бр. 2. Др Т. Живановић (*Основи кривичног права Краљевине Југославије, ошћии део*, И књига, Београд 1935, стр. 78-79 у даљим излагањима: *Живановић, II*) наводи, међутим, да су само три члана (1, 2. и 3) узети из Крмчије, док остали потичу из других извора или су самостални.

био од значаја само за Ваљевску нахију. Други узимају да су његове одредбе представљале општи Кривични законик²⁵.

Следећи писани правни акт био је Карађорђево Криминално законик настао, по некима, 1807. године²⁶, мада о томе нема података, као ни података о његовој примени. Законик је садржавао 38 чланова, од којих првих 13 у почетку није нађено. Накнадно су пронађени чл. 9. и 10, као и завршетак чл. 39, 40. и 41.²⁷

Код излагања правног континуитета не треба, међутим, изгубити из вида значајну чињеницу да под турском влашћу Срби нису били лишени контаката са народима у окружењу, у првом реду са Србима из Аустрије, који су већ поседовали одређени ниво правне културе. Управо ово је допринело да се премости празнина настала престанком постојања правног система старе српске државе све до ослобођења од турске власти. Стога се, нарочито у каснијем периоду, осећа утицај страног законодавства тог новог доба²⁸. Ипак, упркос овој почетној законодавној иницијативи у области кривичног права и још неких правних аката о којима ће касније бити речи, највећи део одговарајућих друштвених односа није био регулисан правним нормама већ, најчешће, обичајима, правним схватањима судија оног времена, а у доста случајева и вољом појединаца²⁹. Како сликовито представља М. Доленц, прописи који су уследили добрим делом су одражавали обичајно право које је касније „допуњавано на зимским седељкама искусних стараца”³⁰.

Оснивањем Правитељствујушћег совјета око 28. августа 1804. године у селу Борку (Београдска нахија) било је од великог значаја. Замишљен као нека врста владе, Совјет је у почетку вршио и послове суда, као и послове врховне земаљске управе или владе, а такође и законодавну делатност, јер „у простом животу првога времена није се осећала потреба да се ти послови разд-

²⁵ Прво схватање заступа Папазоглу, *op. cit.*, стр. 11; другачијег је мишљења др Т. Живановић (Законски извори, *op. cit.*, стр. 8), који износи и аргументе у прилог оваквог тврђења. То, међутим, није од неког већег значаја с обзиром на ограничено временско важење Кривичног законика само до појаве Карађорђевог Криминалног законика.

²⁶ Т. Живановић (Живановић, II, *op. cit.*, стр. 79) наводи да овај законик потиче из 1807, мада признаје да о његовом настанку нема података; слично узима и др Б. Марковић, *op. cit.*, у бел. 23, стр. 78); други сматрају да се не зна тачна година његовог настанка (тако нпр. др Б. Петрић, *Нека ишћања развоја правосуђа у Првом српском устанку*, у делу наведеном у бел. 20, стр. 41); С. Пихлер (*op. cit.*, стр. 212) опредељује се за време после 1810. год. као вероватније. Према некима (Папазоглу, *op. cit.*, стр. 12), овај законик никада није уведен у живот.

²⁷ Потпун текст Законика вид. у: Законски извори, *op. cit.*, стр. 10-13, бр. 6.

²⁸ Вид.: др Б. Марковић, *Уџбеник судског кривичног поступка*, Београд 1930, стр. 46; такође и: Казнени законик и кривични судски поступак Краљевине Србије, *op. cit.*, Предговор др Д. Суботића, стр. XVII.

²⁹ Мр С. Пихлер, *Основне карактеристике кривичних санкција у Србији 19. века до кодификације из 1860. године*, Пенологија, 2/1974, стр. 48.

³⁰ Уп.: др М. Доленц, *Теорија судског кривичног поступка за Краљевину Југославију*, Геца Кон, Београд 1933, стр. 3.

вајају”³¹. Вршећи судску власт Совјет је поступао у важнијим случајевима, али и као другостепени суд по жалбама на одлуке нахијских судова. Значајну реорганизацију Совјет је доживео 1811. године³² када је проглашен за највишу управну власт, а Карађорђе за председника Сената (тачка 1. *Устројенија*). Реорганизација је подразумевала и постављање 6 попечитеља, међу којима је био и попечитељ надлежан за правосуђе (тачка 5). У тачки 10. истог документа каже се: „Велики народни суд, који ће управљати судском струком, биће, као помоћник потчињен Сенату”.

Судови су и пре реорганизације били једна од најважнијих преокупација устаника. У почетку, кметови по селима су вршили и судску власт у малим предметима. Међутим, потреба јаче судске организације одмах је уочена, што се види из Карађорђевог позива за образовање судова у свим нахијама (крај марта 1804)³³. Како са образовањем нахијских судова није ишло лако, овакви позиви обнављани су у неколико наврата (нпр. 1807, 1809). Реорганизацијом централне власти 1811. године у Србији су постојали сеоски судови, магистрати (нахијски судови), као и Врховни суд за целу земљу, Велики вилајетски суд³⁴. О уређеном судском поступку не може се говорити у овом времену, јер никаквих писаних правила није било³⁵.

Ни у једном од претходно анализираних докумената малолетници се не помињу, у смислу другачијег кривичноправног третирања ове старосне групе. Малолетна лица ће тек касније бити узета у законску заштиту³⁶. И Кривични законик проте Матеје, као и Карађорђев Казнителни законик окренути су другим проблемима: у њима главно место заузимају војна кривична дела. Ови и други документи из тог времена углавном одражавају тренутне потребе и стога није чудно што су усмерени на посебни део кривичног законодавства, јер то само потврђује историјску истину да се у изградњи кривичноправне заштите најпре појављују прописи који садрже посебне одредбе, тј. поједина кривична дела, док опште одредбе долазе много касније. Никакве одредбе о малолетницима у том времену нису постојале (нпр. о узрасту испод којег неко лице не може кривично да одговара, о критеријумима за кривичну одговорност код лица одређеног узраста и т.сл.). Још мање се ово могло очекивати у погледу судског поступка и органа надлежних за суђење. У ондашњем кривичном праву одмазда је била сврха кривичних санкција, а за системе који се заснивају на

³¹ Ст. Новаковић, *op. cit.*, стр. 144. За историјат настанка Совјета вид.: Законски извори, *op. cit.*, стр. 8-9.

³² Вид. документ бр. 9 од 1. јануара 1811. *Устројение Совјетиа (Сенаџиа, Синода) и Великог суда*, Законски извори, *op. cit.*, стр. 16.

³³ Законски извори, *op. cit.*, стр. 7, документ бр. 1.

³⁴ Група аутора: *Право, правда и правосуђе у Подрињу*, Шабац 2000, стр. 52; за детаљан приказ судске организације у овом периоду вид.: Законски извори, *op. cit.*, стр. 480-484.

³⁵ Др Б. Марковић, *Уџбеник судског кривичног процесуалног права*, *op. cit.*, стр. 48.

³⁶ Законски извори, *op. cit.*, стр. 472.

одмазди карактеристично је да се једнако поступа и са одраслима и са малолетницима³⁷.

Неки аутори наводе да су поједини судови и без изричитог прописа улазили у испитивање узраста учиниоца³⁸. Оно што се, међутим, може само претпоставити јесте да су судови могли узети у обзир малолетство као основ за ублажавања казне³⁹. То, ипак, није потврда никаквог посебног статуса малолетника у кривичном праву, какав се нпр. већ учачао у европском законодавству, пошто се тако поступало само у неким случајевима, без унапред датих правила. Такво поступање, ако га је било, као што тврде поједини аутори, одражава један давни период о коме је раније било речи, у коме је малолетник, спорадично, могао бити третиран као делинквент у минијатури, али не увек и не за сва кривична дела⁴⁰.

Б) *Период од Другог српског устанка до доношења Казнишћелног законика из 1860. године.* Напори, успеси и жртве Првог устанка пратиће кроз цео 19. век настојања Србије да дође до потпуне независности и изгради своје унутрашње уређење. Први српски устанак окончан је Букурешким уговором о миру из 1812. године између Русије и Турске, чији се члан VIII односио на Србију. Одредбама тог члана Србима је загарантована амнестија и унутрашња самоуправа⁴¹. Међутим, одредбе овог међународног уговора нису поштоване, јер је уследила освета Турака над Србима. Неподношљив зулум довео је до Другог српског устанка, о чему је одлучено на збору у Такову, 23. априла 1815, и за вођу изабран Милош Обреновић. Акерманском конвенцијом од 1826. Порта се обавезала да ће поштовати одредбе члана VIII Букурешког уговора. Али како претходно није хтела да изврши обавезе из тог члана, исто тако није поштовала ни одредбе Акерманске конвенције због чега је дошло до рата између Русије и Турске, који је окончан Једренским уговором, на основу кога се Турска обавезала (члан VI) да ће Србији вратити одузете нахије. Затим је уследио хатишериф од 1829. којим Порта наређује београдском везиру да испуни обавезе. Ово је, уједно, био први унутрашњи акт Порте о положају Србије⁴². Наредне године султан је издао нови хатишериф у коме су детаљно изложена права и положај Србије. Овим актом Србија је, између осталог, добила право на своју независну управу (управу, војску, судске органе, територијално проширење итд.), другим речима остварила је положај зависне државе са независном управом⁴³.

³⁷ Др С. Франк, Теорија казног права, *op. cit.*, стр. 268.

³⁸ Тако нпр. Папазоглу, *op. cit.*, стр. 165, али при том не наводи никакве доказе.

³⁹ Законски извори, *op. cit.*, стр. 472.

⁴⁰ Потврду да се тако поступало у периоду од 1804-1813. нисмо пронашли. Међутим, у једном случају суд је осуђеном досудио 50 батина, „али за *сипароси* (подвукао О. П.) његову смилува се суд и даде 25 батина које прими” (Право, правда и правосуђе у Подрињу, *op. cit.*, стр. 66). Одавде би се могао, користећи се методом логичког тумачења, извући закључак да се ово тим пре односило на малолетнике, што све остаје на нивоу хипотеза.

⁴¹ Група аутора: *Историја Југославије*, Просвета, Београд 1972, стр. 222-223.

⁴² Право, правда и правосуђе у Подрињу, *op. cit.*, стр. 99.

⁴³ *Исто*, стр. 99-100.

С обзиром на претходне догађаје, уочавају се два јасно омеђена периода: до 1830. године у коме се Србија бори за признавање своје аутономије како би одстранила улогу Турске у погледу унутрашњег развоја земље, и период после тога⁴⁴.

Правни прописи се умножавају, али и даље остају доста конкретизовани јер се доносе према потребама⁴⁵ и као такви у даљој примени доживљавају честе измене, допуне и тумачења⁴⁶.

Организација судова је у овом периоду видљива, али је, с друге стране, подложна честим променама. Коначно, Уставом из 1839. године („Турски устав“) установљене су три врсте судова (члан 30): примирителни, окружни и апелациони суд⁴⁷ и за сваку врсту издата су посебна „устројенија“. Међутим, и оваква судска организација касније је мењана, како би на крају била довршена установљавањем, 1855. године, Врховног и касационог суда, који је три године касније претворен у чисто Касациони суд⁴⁸.

Писаних правила за вођење кривичног поступка није било, па су судије, у већини случајева неписмене, судиле по здравом разуму, правди и савести⁴⁹. Како је Устав из 1839. године (члан 3) предвиђао суђење на основу закона, а таквих закона није још било довољно за све случајеве (о кодификацији се није ни размишљало) наметнуо се проблем како поступити. Према извесним ауторима⁵⁰ пронађено је компромисно решење које је важило све до доношења КЗ из 1860. Наиме, у тач. 9. *Устројенија судова окружни* од 26. јануара 1840.⁵¹ дат је списак кривичних дела са називима, не дефинишући их, па је биће дела одређивао сам суд. У тачки 22. наведене су све казне које се могу изрицати за кривична дела, а у тачки 21, пошто казне нису биле прописане за свако поједино кривично дело,

⁴⁴ Историја Југославије, *op. cit.*, стр. 223.

⁴⁵ Мр С. Пихлер, *Основне карактеристике кривичних санкција*, *op. cit.*, стр. 48.

⁴⁶ Томе у прилог навешће се само један пример: 26. маја 1847. обнародован је *Казнићелни закон за поаре и крађе* (вид.: Законски извори, *op. cit.*, стр.197-198, бр. 236), који је у тачки 1. предвиђао смртну казну, између осталог, за сваког ко „кућу, дућан, стасину или другу какву зграду обије или отвори и поару ма какву и ма од које вредности, учини...“ Међутим, убрзо се показало да је пресуда на смртну казну у случају једног учиниоца који је, „нашавши притворена врата иста отворио и поару учинио...несходна том казнителном закону“, јер се код прављења закона имало у виду да онај ко би неку кућу или зграду, користећи се вештином, обио треба да буде строже кажњен од онога ко би само на притворена али не и затворена врата наишао. Стога је 14. маја 1849. уследило *Решење Совјетна* о објашњењу т. 1. КЗ за поару и крађу од 26. маја 1847. (Законски извори, *op. cit.*, стр. 309, бр. 352).

⁴⁷ Видети текст Устава Кнежевине Србије из 1839. у: Законски извори, *op. cit.*, стр. 119, бр. 241; такође и: *Устави Кнежевине и Краљевине Србије 1835-1903*, САНУ, Београд 1988, стр. 69-79.

⁴⁸ За судску организацију у овом периоду вид.: Законски извори, *op. cit.*, стр. 486-491. Такође и: др Б. Марковић, *Удбеник судског кривичног поступка*, *op. cit.*, стр. 48-51.

⁴⁹ Вид. нпр. тачку 21. *Устројенија судова окружни* од 26. јануара 1840. (Законски извори, *op. cit.*, стр. 142-146, бр. 259). Да судије „по здравом разуму и совјести својој кривце осуђују“ потврђује се и у *Уредби* од 26. јуна 1852. (*истио*, стр. 238-284, бр. 388).

⁵⁰ Уп.: Т. Васиљевић, *Ђорђе Д. Ценић (развој кривичноправне мисли у Србији 19. века)*, САНУ, Београд 1987, стр. 100-102.

⁵¹ Законски извори, *op. cit.*, у бел. 49, стр. 142-146, бр. 259.

дато је мерило како ће се оне одмеравати у сваком конкретном случају („До одређенија законнога оставља се здравом разуму, природном поњатију о правди, и совјести” тачка 21, реченица друга). На тај начин ове три одредбе замењивале су цео кривични закон и биле су од значаја читаве две деценије⁵².

Ни у овом периоду се не може говорити о посебном кривичноправном статусу малолетника. Ипак, код тих разматрања треба имати у виду два различита раздобља. Прво траје до 1847. и у том времену нема никаквих прописа о малолетницима, па само пракса судова може да има извесног значаја. Тек од 1847. године уочавају се први писани документи којима се на одговарајући начин обухватају и малолетници.

У првом периоду судска пракса је различито поступала. У одсуству посебних прописа, није се правила разлика између малолетних и пунолетних лица, исказујући понекад крајњу суровост⁵³. Међутим, познати су и обратни примери где су судови узимали у обзир недораслост и изрицали блаже казне. Тако је нпр. Суд округа ваљевског, у пресуди од 18. септембра 1844, казнио 16-годишњег учиниоца блажом казном, уз следеће образложење: „...да речениј Ђуро млад од 16 година будући није могао рђава из овог његовог поступка следства предвидети, због чега се можда из неразумљивости човечеству противно дело упустио учинити, поводом чега би, да је мало стариј већу казну, него што му досуђена, претрпети”⁵⁴. Исто тако, Т. Живановић⁵⁵ наводи пресуду Народног суда од 26. новембра 1823, потврђену „височајшим решењем”, којом су очеви неке деце осуђени да плате половину вредности подрума који су она упалила, мада би иначе палевину платили дупло.

Почевши од 1847. године појављују се писани документи (законски и други) у којима се, поред осталог, помињу и малолетници и за њих установљавају посебна правила.

У раније навођеном *Казнишлном закону за ђоаре и крађе* од 26. маја 1847. малолетници нису посебно поменути, па су стога казне предвиђене за кривична дела из тог закона исте за све учиниоце. Али, неколико месеци касније (13. новембра 1847) издата су *Дојуншллна ђравила о ђелесним казнама за женске и малолетна лица* (измена „казнителног закона за ђоаре и крађе” од 26. маја 1847)⁵⁶, којима се замењују тач. 2. и 3. поменутог закона на следећи начин⁵⁷:1) ако женска учини крађу за коју је у члану 2. тог закона одређена мртва

⁵² Т. Васиљевић, *op. cit.*, стр. 102.

⁵³ У једном случају кад је малолетник од 16 година заклао дете од 9 година суд пресудом од 16. јуна 1837. године осуђује убицу „да убијен буде исто онако као што је он Ивка убио, те да се секиром једанпут у чело удари, па ако тим на место убијен не буде, да се секиром закоље, па да се дигне на коло, где ради примера и угледа да остане, док се не распадне”. Вид.: *Право, правда и правосуђе* у Подрињу, *op. cit.*, стр. 121-122.

⁵⁴ О. Гавриловић, *Ваљевски окружни суд 1815-1865. године*, САНУ, Београд 1973, стр. 307.

⁵⁵ Законски извори, *op. cit.*, стр. 473.

⁵⁶ *Ibidem*, стр. 203, бр. 342.

⁵⁷ Тачка 2. *Казнишлног закона за ђоаре и крађе* односила се на крађу коња или вола, другу домаћу стоку или на какву ствар у вредности већој од 10 талира и за ово дело била је предвиђена мртва шиба; тачка 3. односила се на крађе мање од 10 талира, па је за то дело била је предвиђена казна боја штаповима и затвором или робијом.

шиба, осудиће се на казну боја са сто камџија; 2) „малолетне, но дорасле особе, ако крађу учине, да се према узрасту и полу свом односно шибом или штаповима или камџијама или розгом, казне од 1/4 до 1/2 оне казне, која је истим законом, чланом 2 или 3 прописана”.

Од посебног значаја је, ипак, *Указ о новој дојуни Казнићелног закона за „џоаре и крађе” у џогледу малолетних лица* од 11. децембра 1847.⁵⁸ стога што се овде први пут налази на зачетке посебног кривичноправног статуса малолетника. Малолетници се деле у три категорије, што ће, у нешто измењеном облику, бити од значаја и за све касније правне акте. За поделу малолетника битан је, углавном, достигнути узраст. Најпре, „недорасло лице, млађе од четрнаест година, ако је ’поару или крађу’ учинило, или је у оваквом злочинству на ма који ’осудителни начин учествовало’”, не може се казнити, већ се предаје „старијим његовим, као родитељу, старатељу, учитељу или газди, да га он за то сразмерно строго казни, свагда у присуству полициске власти” (члан 3). У члану 2. прописано је да малолетници, „овог реда кривци” од 14 до пуних 16 година да се казне „сходно смислу чл. 2 Указа од 13 новембра т.г. (1847) бојем штаповима или камџијама или розгом”. Овде, међутим, има значаја одредба истог члана према којој мора увек да се „узима у призрење њихов телесни састав”. Трећу групу (члан 1) чинили су малолетници који су навршили 16 година. Они су, у принципу, кажњавани истим казнама као и пунолетни, уз следећа ограничења: ако је Закон од 26. маја 1847. за „поару” у члану 1. одредио смртну казну, а лице у питању је за телесну казну способно, према његовој снази кажњава се прописаном шибом од 6 до 9 пута (мушко лице), односно камџијама од 50 до 70 удараца (женско лице); ако је за такву (телесну) казну неспособно кажњава се робијом од 6 до 9 година (тач. а/ и б/ члана 1).

За исту категорију значајно је и *Решење о дојуни Закона о хајдуцима* од 2. септембра 1850. год.⁵⁹, према коме се, такође, води рачуна о узрасту, па се малолетници, с обзиром на одговарајућа кривична дела и у овом документу, сврставају у три категорије. Тако, ако је малолетно лице које је хајдуковало или као прави јатак хајдуке послуживало, а навршило је 16. годину живота, кажњава се по тач. 1. а) и б) *Указа* од 11. децембра 1847. о коме је мало пре било речи. Ако је, пак, исто лице хајдучко убиство учинило, или у оваквом убиству учествовало кажњава се мртвом шибом на основу *Казнићелног закона за џоаре и крађе* од 26. маја 1847. год. (члан 1. став 1. *Решења*). Ако је такво лице имало мање од 16 година (14-16 година према члану 2. наведеног *Указа*), кажњава се штаповима или камџијама или розгама, „с призненијем на њину снагу” до са 50 удараца. Ако су за ту казну неспособни, осуђују се на робију од једне до три године (став 2. члана 1). Најзад, на недорасле млађе од 14 година примењује се тачка 3. истог *Указа*, па се ова категорија (деца) предаје њиховим старијим да их они сразмерно казне.

У претходно анализираним документима спорна су два проблема. Најпре, карактер мере „предавања недораслих” одређеним лицима да их они каз-

⁵⁸ Законски извори, *op. cit.*, стр. 203-204, бр. 343.

⁵⁹ *Ibidem*, стр. 271-272, бр. 367.

не, а затим, код малолетника од 14-16 година, споран је критеријум према коме је узимана у обзир телесна снага малолетника.

У вези са првим проблемом, треба се сложити са неким ауторима да то није казна иако се у одговарајућим документима подвлачи „кажњавање”. Т. Живановић ову меру назива мером безбедности⁶⁰, што је био уобичајен назив у то време за васпитне мере. Други проблем има више практичан значај у том времену сурових казни када се само *ad hoc* водило рачуна о телесној снази малолетника, тј. било је значајно да ли може поднети одређену телесну казну. То, дакле, није био никакав критеријум за кривичну одговорност или неодговорност малолетника, који је у сваком случају кривично одговарао, само што је врста казне зависила од претходног закључка. Пре би у овоме требало препознати раније помињано правило „делинквента у минијатури” који треба да буде блаже кажњен с обзиром на његов телесни састав.

У том времену за малолетнике је од важности и *Закон о замени телесних казни* од 31. јануара 1853.⁶¹ У § 1. констатује се да је у казним законима, поред осталих, усвојена и телесна казна, као главна или као споредна. Али, испоставило се да има осуђеника на ову казну који због слабости или болести или због телесног стања нису у стању да је издрже, па се стога установљавају правила о њеној замени. Правила која се односе на малолетнике садржана су у IV одељку (*О замени казне над младолећним но дораслим особама*, §§ 15-19). Параграфом 15. мења се одредба тачке 2. *Закона* (у ствари, *Дојунителних правила*) од 13. новембра 1847. године. Овом одредбом, иначе, биле су другачије регулисане казне за малолетнике ако учине крађу (од 1/4 до 1/2 оне казне која је *Законом о „поарама и крађама”* од 26. маја 1847. прописана). Ове казне се сада према малолетницима замењују у истој сразмери у односу на пунолетне, онако како су оне за ту категорију одређене *Законом о замени телесних казни* у поглављима I-III (о замени батина код пунолетних; о замени шибе; о замени камџија). За малолетнике је значајна мада нема података како се у пракси поступало одредба § 18. према којој су полицијске власти дужне да сваког осуђеног подвргну најпре лекарском прегледу.

Најзад, малолетници се помињу и у „*Полицијској уредби*” од 18. маја 1850⁶². Разлог за њено доношење је што према Уставу из 1839. полиција није имала никакву надлежност, чак ни за баналне деликте као што су иступи. За њихово пресуђење били су надлежни примирителни судови. Како је углед полиције почео да опада, донета је поменута *Уредба*, а 27. маја исте године и *Казнишелни законик за полицајне пресџуйке*⁶³, који је престао да важи 1860. доношењем *Казненог законика* чији је један део садржавао иступе⁶⁴.

⁶⁰ *Ibidem*, стр. 473.

⁶¹ *Ibidem*, стр. 289-292, бр. 399.

⁶² Пун назив овог правног акта је: *Наредба о шоме, како ће полицајне власти с полицајним пресџуйницима постоуиати, и како ће их оне казниши*. Законски извори, *op. cit.*, стр. 213-226, бр. 359.

⁶³ *Ibidem*, стр. 227-270, бр. 362.

⁶⁴ Др Б. Марковић, *Уџбеник кривичног судског поступка*, *op. cit.*, стр. 61.

Полицијска уредба на нешто другачији начин регулише статус малолетника. У § 13. прописано је да малолетници до навршене 13. године (у претходним документима имао се у виду узраст до навршене 14. године) предају одређеним лицима (родитељи, тутори, газде, школске власти) да их они казне. Неке друге поделе или критеријуми не постоје, што значи да су за иступе малолетници у свему били изједначени са пунолетним лицима. Имајући у виду да су полицијски иступи најлакша категорија деликата и да предвиђене казне нису тако строге, *Уредбом* је одређена само доња граница за коју постоји неоторива претпоставка о казненој неодговорности. Из одредаба § 37. произлази да је одговорност лична, јер деца и сродници не одговарају за „преступке” својих родитеља и сродника. Полицијској власти одговара само онај „који је што скривио или у кривичи учествовао”. Казне за иступе су садржане у § 42. и било их је шест.

Шта се може закључити у вези са категоријом малолетника у овом периоду развоја правног система српске државе? Одговор зависи од тога које се време узме у обзир.

Први период је, у ствари, наставак стања које се запажа током Првог устанка када се само у ретким пресудама, без ослонца на законске прописе, узимало у обзир малолетство. Али, то је чињено *ad hoc*, не увек и не по унапред одређеним правилима. И овде је, на неки начин, у извесним случајевима дошло до изражаја правило о малолетнику као делинквенту у „умањеном издању”.

Са појавом првих писаних докумената у којима се наводе и малолетници од 1847. године па надаље положај ове категорије мора се другачије сагледавати. Ни у овом периоду, додуше, не постоје унапред одређена општа правила у погледу узраста, кривичне одговорности без обзира на кривично дело, а још мање о посебним органима, поступку и санкцијама, али се бар запажа да се иде у том смеру. За ова тврђења посебно је значајан *Указ* од 11. децембра 1847. у коме се уочава подела малолетника у три групе, што ће се у даљим законским прописима само усавршавати поштујући још неке критеријуме а не само достигнуте године. Међутим, *Указ*, као и *Дојунцијелна правила* од 26. маја 1847. били су релевантни само за одређена кривична дела за „поаре и крађе”, и то у циљу евентуалног блажег кажњавања. На ово се у суштини сводио целокупни „статус” малолетника. Касније је исти „модел” проширен и на хајдучију која је задавала посебне проблеме ондашњој власти. Шири значај имао је, међутим, Закон о замени телесних казни од 31. јануара 1853. стога што је прописивао правила за замену телесних казни за малолетнике без обзира које је кривично дело у питању. Ипак, упркос очигледном прогресу, у овом времену не може се још говорити о посебном статусу малолетника у ондашњем српском кривичном праву, већ више о спорадичним решењима предузетим с обзиром на тренутне потребе и стога разбацаним у већем броју докумената.

2. Карактеристике периода од 1860. до 1918. године

Као што се могло запазити, у претходном периоду стално се умножавао број прописа. Од 1850. године, додуше, кривично законодавство садржано је

добрим делом у *Казнителном законнику за полицајне пресџуйке*, али исто тако и у бројним уредбама, наредбама, решењима и сл. Међутим, казнено законодавство тог периода не одражава један систематски израђен законик с јасно одређеним обележјима⁶⁵. Стога, 1855. отпочиње рад на изради Казненог законика, чији је текст, после више покушаја, усвојен 1860. године⁶⁶. Рађен је по угледу на пруски КЗ из 1851. (а овај по угледу на Наполеонов КЗ из 1810), али од значаја су били и кривични законици још неких немачких држава (нпр. баденски из 1845, баварски из 1861, саксонски из 1855. итд.). Појава Законика сматрана је као епохалан догађај у законодавству и правној науци⁶⁷. Законик је прихватио тродоелну поделу на злочине, преступе и иступе, па тако I део (општи део) садржи одредбе о кажњавању злочина и преступа, у II делу (посебни део) су одредбе о појединачном кажњавању злочина и преступа, док је III део посвећен иступима (овај део представља нешто измењену *Полицијску уредбу* из 1850). Законик је, међутим, од непроцењивог значаја за проблематику која се овде обрађује. По први пут, наиме, у *материјалним одредбама*, систематски се регулише кривичноправни положај малолетника, истина са доста закашњења у односу на законодавство извесних европских држава, али догађаји који су томе претходили имали су одлучујућег утицаја. У оквиру II дела (глава IV *О извињујућим и казну умаљујућим околностима*) садржане су опште одредбе о малолетницима, којима су посвећена четири параграфа (§§ 55-58). Према КЗ из 1860. малолетници се деле у три категорије, па је тако од значаја узраст до пуних 12 година, од 12 до 16 и од 16. до навршене 21. године. Значај ових одредаба је у првом реду у томе што се примена критеријума који је у њима садржан односи на све случајеве, без обзира о ком злочину или преступу малолетника се ради.

Параграф 55. садржи апсолутну претпоставку о кривичној неодговорности деце која нису навршила 12 година. Ондашњи законодавац је прихватио 12. годину као доњу границу, претпостављајући (необорива претпоставка) да „деца тог доба не могу да разликују добро од зла“⁶⁸. Деца до навршених 12 година не могу се осудити за злочин или преступ, већ се дају родитељима или тоторима да их ови казне. И поред овакве формулације („...да их ови казне“), није у питању кривична санкција. Пре би се могло говорити о посебној мери, ван домена кривичног права, којој је једини циљ да се деца поправе и сазнају шта је добро а шта зло⁶⁹.

Следећа категорија малолетника су они који су навршили 12, али још нису навршили 16 година (§ 56). Пошло се од претпоставке можда преурађене за

⁶⁵ Г. Никетић, *Казнени законик и кривични судски поступак Краљевине Србије*, *op. cit.*, Предговор, стр. XVII.

⁶⁶ За историјат настанка Казнителног законика за Књажество Србију вид.: Живановић, П, *op. cit.*, стр. 84-86.

⁶⁷ Тако нпр.: Никетић, *op. cit.*, Предговор, стр. XVIII.

⁶⁸ Ј.Б. Авакумовић, *op. cit.*, стр. 118. Филозофску подлогу КЗ од 1860. чинио је индетерминизам, па отуда овакво закључивање о добру и злу, будући да је воља човека слободна.

⁶⁹ Ђ. Д. Ценић, *Објаснење Казнителног законика за Књажество Србију*, Београд 1866, стр. 191.

то време да су са почетком 13. године деца већ зрела и у стању да увиде шта смеју, а шта не смеју. Ипак, већ тада је било присутно сазнање да развој сваког појединца није исти, јер зависи од бројних фактора, па је стога законодавац, по угледу на европско право тог доба, као критеријум за њихову одговорност за злочине и преступе увео *разбор (discernement)*. То је даље значило да је у сваком поједином случају код ове старосне групе требало испитивати да ли је малолетник поступао са разбором или без разбора, што је било одлучујуће за кривичну одговорност и кажњавање. Испитивање је вршио суд, не поседујући при том никакво посебно знање у погледу овог чисто психолошког појма. Параграф 56. односио се у целини на малолетнике за које је установљено да су поступали без разбора. Према овој одредби, постојале су две могућности. Најпре, да се са њима поступи на исти начин као и са децом из § 55, тј. да се дају родитељима или таторима. Међутим, према § 56, реченица друга, постојала је још једна алтернатива. Ако су, наиме, ови малолетници учинили злочин или преступ без разбора, али из *рђаве навике*, прописано је да ће се дати „где буде одређено да се поправљају”, с тим да тамо могу остати највише до навршене 18. године. Очигледно, законодавац је овде имао у виду неке посебне заводе за поправљање малолетника који, међутим, ни у наредних 50 година нису били основани⁷⁰. У закону се користи један доста нејасан критеријум за такву одлуку да је злочин или преступ извршен „из рђаве навике”, па се поставља питање како га тумачити. Према неким правним писцима⁷¹ законодавац под овим подразумева „младеж већ покварену која је више пута грешила и којој је грешење већ у обичај прешло”. С обзиром на карактеристике, не ради се о казни већ, мерено садашњим мерилима, ово је требало да буде васпитна мера под надзором полицијске власти⁷². Пошто никакве установе нису постојале⁷³, полицијска власт је требало сама да изабере место, где за сходно нађе, с тим да малолетници на поправљању могу остати до навршене 18. године. У недостатку установа сматрало се да ће овај задатак бити обављен ако би полицијска власт малолетника дала на занат код неког мајстора.

Наредни параграф (§ 57) има у виду исту узрасну категорију али за разлику од претходне код ових малолетника је утврђено да су злочин или преступ починили са разбором⁷⁴. Постоје различита тумачења разбора, како се то могло запазити из претходних излагања, али неће се погрешити ако се каже да разбор представља посебан аспект урачунљивости – малолетничку урачунљивост – која, међутим, обухвата само интелектуалну страну овог појма могућ-

⁷⁰ Вид.: Г. Никетић, *op. cit.*, Предговор, стр. XIX.

⁷¹ Ценић, *op. cit.*, стр. 197.

⁷² Да ова мера као и она из § 55. није казна може се закључити из тога што се такав малолетник, ако после тога учини злочин или преступ, не сматра повратником. Судија стога треба да каже да им се „дело урачунати не може и зато се слободни сматрају”. Ценић, *ibidem*.

⁷³ „Засад за ове ствари никаквог заведенија немамо”. Ценић, *ibidem*.

⁷⁴ У једној пресуди (О.о. 10. јануара 1909, бр. 313) стоји да је поротни суд, пре него што приступи расправљању кривице оптуженог, дужан да донесе оцену о томе да ли је оптужени дело учинио са или без разбора. Нав. према: Никетић, *op. cit.*, стр. 39.

ност схватања значаја свог дела. Вољна компонента (могућност управљања својим поступцима) није у то време узимана у обзир, премда су је извесни аутори већ тада истицали.

Малолетници за које је утврђено да су поступали са разбором били су кривично одговорни за злочине и преступе, али је законодавац у погледу кажњавања узимао у обзир њихов узраст, тако да се то одражавало како на врсту, тако и на висину казне. Параграф 57. (став 1. тач. 1. и 2) је садржавао следећа правила: 1) за учињени злочин за који је прописана смртна казна или робија, малолетник је могао бити кажњен затвором од једне до десет година; 2) за преступ је могао бити кажњен највише половином оне казне на коју би се осудио да је старији. Међутим, закон даје могућност суду да малолетника осуди и мање од онога што закон предвиђа за дело (ублажавање казне), ако нађе „да још по нечему то заслужују”. Изменама ове одредбе од 1861. прописано је да се ови малолетници ни у ком случају не могу осудити на губитак грађанске части (тачка 8. § 12). Под изразом „старији” нема се у виду лице из § 58, већ учинилац који има више од 21 године.

Параграфом 58. обухваћени су малолетници од 16. до 21. године. За ове малолетнике претпоставка је да су поступали са разбором и да су кривично одговорни (релативна претпоставка). И поред тога, у погледу кажњавања, предвиђају се нешто другачија решења. Разлог томе је што закон „више поправку њиову у виду има”⁷⁵, а затим, узимало се да нису достигли још ону зрелост која се тражи да би се пуна казна могла изрећи. Ако је учинилац имао пуних 16, а није још навршио 21. годину, могао је да се осуди за злочин или преступ највише на 2/3 оне казне коју закон предвиђа за то дело. Ако је прописана смртна казна, осуђиван је на робију или заточење (§ 12. тач. 2. и 3) од десет до двадесет година. Ни у ком случају (измене и допуне од 30. јуна 1882. и 13. маја 1902), међутим, није могао бити осуђен на губитак грађанске части, нити се на њих могао примењивати пропис § 18. (губитак неких права у случају осуда на одређене казне).

О деци и малолетницима водило се рачуна и код иступа као најлакше категорије кривичних дела (део трећи *О кажњењу испуњења*, §§ 310-397). За недорасле од значаја су параграфи 321. и 322. У § 321. било је прописано, слично § 55, да ће се деца која још немају 12 година предати родитељима или туторима да их они казне⁷⁶. Параграф 322. регулисао је одговорност ђака за иступе. Ако би иступ учинио ђак, ни за ову категорију нису биле надлежне власти, већ су предавани њиховим учитељима и професорима да их они сходно школским законима казне.

⁷⁵ Ценић, *op. cit.*, стр. 197. Вид. нпр. пресуду Ђупријског окружног суда од 16. октобра 1874. којом је суд у односу на две саучеснице убистава извршених тровањем изрекао казну „умањујућу малолетство” зато што „у времену извршених дела нису имале 21. годину – § 58, каз. зак.” Уп.: О. Гавриловић, *Ђупријски окружни суд 1815-1865*, САНУ, Београд 1991, стр. 218.

⁷⁶ У првобитној формулацији ова одредба је имала и став 2. у коме је било прописано: „Над овом децом власт неће изрицати пресуду нити их у затвору држати, већ извидивши њиову кривицу настаће да их родитељи или тутори за исту казне”. Ценић, *ibidem*, стр. 801.

Осим ова два изузетка, других прописа о одговорности за иступе нема, што значи да су малолетни учиниоци који су навршили 12. годину одговарали на исти начин као и пунолетни и на њих су се могле примењивати све казне предвиђене у § 310⁷⁷.

Законик о постојућу судском у кривичним делима донет је 1865. године. Према овом правном акту малолетници нису уживали никакав посебан положај, ни по питању надлежних органа нити одредаба поступка⁷⁸.

Казнени законик из 1860. у погледу примене ушао је већ у 20. век. Међутим, запажало се да би у области кривичног права требало учинити опсежне реформе, посебно код малолетника. „Наше законодавство... у поступању с малолетницима не само да је далеко изостало иза законодавстава свих културних народа, него представља једну врло ружну слику и одвећ рђаво стање”⁷⁹. Оно што је произвело то „рђаво стање” јесте недостатак установа за малолетнике, тако да је ова популација издржавала казне (робију или затвор) заједно са пунолетним окорелим злочинцима, па стога „у оваквом поступању с малолетницима и лежи главни узрок великом растењу криминалитета”⁸⁰. О неким васпитним установама у које би се смештали малолетници који су учинили злочин или преступ из „рђаве навике” није се могло ни говорити.

У Министарству правде, 1908. године, образована је комисија која је имала за задатак да изради пројекат српског Казненог законика. Две године касније радови комисије објављени су у посебној публикацији *Пројекат и мотиви Казненог законика за Краљевину Србију*. Међутим, 1911. у истом министарству образована је друга комисија за преглед претходног пројекта, али радови ове комисије због ратних догађаја нису објављени⁸¹, тако да се не зна да ли је мењана концепција у односу на малолетнике. Стога ће се даља излагања односити на одредбе *Пројекта* из 1910. године.

Као најважнију новину треба истаћи да је *Пројекат* прихватио двојну деобу кривичних дела на злочине и преступе (§ 1). Решењима кривичноправног положаја малолетника за злочине и преступе посвећена су четири параграфа (§§ 48-51) у оквиру главе III (*Погодбе кажњивости*). Како је истицано, основна мисао којом се *Пројекат* при реформи руководио било је васпитање и поправ-

⁷⁷ Овде је, можда, од значаја да се наведе један споредни правни акт који се односи на извршење казне за иступе *Правила о пријављеницима и осуђеницима код полицијских и оштинских власти* од 15. маја 1906. (нав. према: Никетић, *op. cit.*, стр. LXXIV и сл.). За малолетнике је од важности члан 31. који је у ставу 1. садржавао нека правила битна за класификацију. Било је прописано да малолетника осуђеног за иступ треба држати одвојено од професионалних коцкара и варалица, као и од оних који су у поврату за крађе, преваре и т.сл. Став 2. садржавао је нека правила која би се по садашњим мерилима могла дефинисати као постпенална помоћ.

⁷⁸ О настанку и садржини овог законика вид. више: др Б. Марковић, *Уџбеник судског кривичног постојука*, *op. cit.*, стр. 62. и сл.

⁷⁹ Пројекат и мотиви, *op. cit.*, стр. 173.

⁸⁰ *Ibid.*, стр. 174. Никетић (*op. cit.*, Предговор, стр. XXVI) напомиње да „најбољи закон не вреди ништа без добре примене, што у знатном делу важи и за наш казнени закон”.

⁸¹ Вид.: Живановић, П, *op. cit.*, стр. 91.

љање малолетника⁸². Доња граница малолетства повишена је са 12 на 14 година, што се правдало тиме да треба водити рачуна да је већи део популације неписмен, непросвећен и са недовољним разумевањем права и дужности. Код таквог стања ствари не може се узети да је дете од 12 година толико зрело да може схватити природу и значај свог дела. Сматрало се да развијеност наступа, по правилу, са пуних 14 година⁸³. Посебан статус се, као и раније, завршавао са навршеном 21. годином, али су у оквиру овако одређене доње и горње границе видљиве извесне промене, мада се и даље запажају три групе малолетника. Новину је представљао и критеријум за кривичну одговорност одређене категорије малолетника. Уместо разбора, *Пројекат* прихвата *зрелост*⁸⁴ као критеријум, која је подразумевала, поред интелектуалне, још и вољну компоненту. Повећан је и регистар мера које се могу изрећи малолетницима.

Из одредаба § 48. произлази да у односу на лица која у време извршења дела (злочина или престопа) нису навршила 14 година постоји апсолутна претпоставка о кривичној неодговорности. Против таквог лица неће се водити кривична истрага (став 1), па се како је даље прописано дете предаје родитељима или старатељима или школској власти да га они казне, да се о њему старају и над њим воде надзор (став 2). Ова мера је била доста спорна. Према се искристалисало мишљење да није у питању „криминална казна”, природа мере је и даље остала неодређена. Посебно се поставило питање како ће се поступити ако лица која се код ове мере помињу нису способна да се старају о детету или су и сама допринела извршењу дела⁸⁵. Међутим, ако је дете напуштено или морално покварено, предаће се заводу за васпитање где остаје док се не поправи, а најдуже до навршене 18. године (реченица друга истог става). У недостатку помоћних служби (социјалних или неких других органа) ова питања је требало самостално да решава истражни судија, јер се та лица нису спроводила суду на суђење. Да ли је дете које није навршило 14 година напуштено или покварено, требало је да се процени према његовом владању, делу које је извршило и средини у којој је живело. Ако судија, користећи наведене критеријуме дође до таквог закључка, требало је да дете преда заводу за васпитање.

Следећу категорија (§ 49. и § 50) сачињавали су они малолетници који су у време извршења злочина или престопа имали навршених 14, али не и пуних 17 година. За њих је увек требало испитати да ли су били толико зрели да су могли да схвате „природу и значај свог дела”. Ако то нису били у могућности (§ 49) не кажњавају се и са њима се поступа слично претходној категорији из § 48. Ако се утврди да је малолетник напуштен или морално покварен⁸⁶, предаје се

⁸² Пројекат и мотиви, *op. cit.*, стр. 175.

⁸³ *Ibidem*, стр. 175-176.

⁸⁴ *Ibidem*, стр. 178. Супротно: Никетић, Предговор др Д. Суботића (*op. cit.*, стр. XXIII), који тврди да без обзира што се у *Пројекту* користи израз „зрелост”, у суштини се остало на разбору.

⁸⁵ Вид. нпр. одвојено мишљење члана Комисије др Д. Суботића, Пројекат и мотиви, *op. cit.*, стр. 740.

⁸⁶ Моралну поквареност С. Франк (*Казнено право биљешке о Оићем дијелу Кривичног законика од 4. XII 1947*, Загреб 1950, стр. 35) дефинише као највиши ступањ запуштености. Ради се о душевним стањима која могу осујетити свако нормално васпитање али која још не спадају у душевне болести.

заводу за васпитање с том разликом што је време другачије одређено, па треба да остане најмање годину дана, а највише до навршене 21. године, односно до пунолетства.

Параграф 50. имао је у виду малолетнике који су могли да схвате природу и значај свог дела. Према овим одредбама могло се поступити на три начина: да се малолетник осуди на затвор; упутити у завод за васпитање и поправљање; или да се упутити у завод само за поправљање. У даљим одредбама (ст. 2-4) дати су критеријуми за сваку варијанту. Затвор није могао бити краћи од три дана ни дужи од два месеца. У заводу за васпитање и поправљање малолетник је требало да остане док се не поправи, али најмање годину дана, а најдуже до навршене 21. године. У заводу за поправљање требало је да борави док не буде поправљен, с тим да треба да остане најмање три, а највише десет година.

Последњу групу сачињавали су малолетници који су у време извршења злочина или престапа имали пуних 17, али још нису навршили 21. годину. За њих се претпоставља да су толико зрели да су могли да схвате природу и значај свог дела и с обзиром на то били су кривично одговорни. Ипак, њихов узраст, поредећи их са лицима старијим од 21 године, требало је да има утицаја на казну и кажњавање. Стога су у тач. 1-4. § 51. садржана правила за њихово кажњавање. У сваком случају није им се могла изрећи смртна казна ни доживотна робија, нити је малолетник могао бити осуђен на губитак грађанске части, а друге казне предвиђене за неко кривично дело биле су знатно блаже. Битна је и одредба тачке 5. према којој осуђени малолетници, све до навршене 21. године, треба да издржавају казну одвојено од пунолетних, и то у „нарочитим заводима”. Овде је поред мере која се помиње у § 49. и § 50. о чијој је правној природи раније било речи, неразјашњена природа још неких мера које се у свим одредбама помињу. Наиме, у *Пројекту*, кад је у питању завод за васпитање (§§ 48. и 49), користи се формулација „предаће се”. У § 50, међутим, код упућивања у завод за васпитање и поправљање и упућивања у завод само за поправљање, употребљава се израз „осудиће се” (исто као и код осуде на затвор из става 2. тог параграфа), што све изазива недоумице да ли се ради о истој мери, односно санкцији. С друге стране, међу одредбама о казнама (глава II *Пројекта*) не помињу се ове мере. Упркос свему, посебно што се ни у образложењу *Пројекта* не налази одговор, може се сматрати да су се имале у виду васпитне мере а не казне.

Како је већ поменуто, због избијања Првог светског рата остало се само на *Пројекту*, који никада није постао закон. На тај начин *Казнени законик* из 1860. је и даље примењиван и његове одредбе су важиле све до уједињења, а на одређеним подручјима нове државе и до 1930. године⁸⁷. И поред тога, значај *Пројекта* је у томе што је одражавао европска струјања и настојао да право тадашње српске државе уведе у савремене токове. Полазећи од Пројекта и сазнања која су у међувремену била доступна, одредбе о малолетницима из овог документа, али у доста измењеном облику, уграђене су у *Кривични законик* из 1929. године.

⁸⁷ Вид.: мр С. Пихлер, *Основне карактеристике кривичних санкција, op. cit.*, стр. 47.

* * *

У устаничкој Србији се ни у време Првог, а ни Другог устанка не може говорити о посебном положају малолетника у кривичном праву. Проблеми које су устаници решавали били су првенствено војне и дипломатске природе, а од великог значаја је била и заштита приватне својине, док су малолетници и њихово место у кривичном праву били на крају свих решења. Ипак, у овом систему у коме је доминантно место имала одмазда, напредак је представљала већ сама чињеница што се, ту и тамо, водило рачуна о недораслости учиниоца како би му се, између казни чији је број био импозантан, изрекла блажа врста казне или мања мера постојеће. Међутим, овај начин поступања одражава најстарији период третирања малолетника у кривичном праву („делинквент у минијатури”), а никако посебан статус. И каснија решења у писаним документима од 1847. па надаље своде се у суштини на исто, премда има извесне оригиналности која се испољавала у томе што је нпр. узимана у обзир телесна снага недораслог учиниоца како би се закључило да ли може да поднесе одређену телесну казну или ту казну, с обзиром на његов телесни састав, треба заменити неком временском. Ова решења заслужују пажњу и због поделе малолетника у различите старосне групе и, у тим оквирима, због посебних одредаба за сваку од њих. Све ово, заједно са још неким другим критеријумима, указује, ако ништа друго, да су проблеми били уочени и да су постојале назнаке у ком правцу треба тражити решења.

О посебном кривичноправном положају малолетника може се говорити тек од кодификације законодавства, односно од доношења првог српског *Казненог законика* из 1860. Те одредбе су означавале, иако са закашњењем, укључивање у токове европског законодавства. Међутим, материјалним одредбама регулисан је само један сегмент кривичноправног статуса малолетника онај који се односио на кривичну одговорност. Ове промене, како је то било и у европском законодавству, пратила су одговарајућа решења на плану кривичних санкција за малолетнике, јер упркос неким недоумицама, одређене санкције које нису сврстане у „криминалне казне” могу се сматрати васпитним мерама. Друго је питање њихове бројности, а посебно извршења нових санкција, јер је недостатак установа представљао сметњу за реализацију. У каснијем развоју, почетком 20. века, може се говорити само о настојањима да се статус малолетника поправи и уведе у нове европске токове, о чему сведочи *Пројекат казненог законика* из 1910. у коме су малолетници добили запажено место. Међутим, услед ратних околности овај пројекат никада није постао законски текст, а решења заступљена у *Кривичном законнику* из 1929. која су се односила на малолетнике се разликују, премда је пројекат био полазна основа у изради законика.

За остале компоненте кривичноправног статуса малолетника посебан поступак и органе надлежне за исту популацију нису до краја овог периода постојала одговарајућа решења. То је на задовољавајући начин решено тек доношењем *Законика о судском кривичном поступку за Краљевину Југославију* од 1929. Поступак против млађих малолетника (лица од 14-17 година) сврстан је у

„нарочите врсте поступка” (глава XXIV, §§ 433-454). За њих су били надлежни посебни судови (у ствари „нарочита одељења” окружних и среских судова, зависно од тога да ли се радило о злочину или преступу). Али, и у другим европским земљама мање или више се такође каснило са решењима ових компонената малолетничког статуса у кривичном праву, тако да нема места критичким примедбама.

*Obrad Perić Ph.D., retired professor
Novi Sad School of Law*

Position of minors in Serbian criminal legislation between the First Uprising and 1918

Abstract

This overview of position of minors in Serbian criminal law encompasses quite a lengthy period, beginning with the First Uprising in 1804 and ending by unification in 1918. Primarily, the author briefly analyses the position of minors within the same period in the advanced states of European continental legal system, in order to use them to depict the state in rebel Serbia. Furthermore, the same issue is compared between the periods from 1804 to 1813 (period of the First Uprising), and the period of time from the Second Uprising up to the codification of criminal legislation in 1860 and the subsequent period that lasted until the unification in 1918. The author concludes that criminal legislation did not treat minors differently until the Serbian Penal Code of 1860, because none of the elements, which made their status special, was not regulated in a satisfactory manner (criminal responsibility, special procedure, competent authorities and different criminal sanctions). Some provisions related to minors, which were contained in documents written from 1847, did not grant minors a special status in general, but instead came down to milder punishment for specific criminal acts determined by the then existing repressive system. The Criminal Code of 1860 was the first document to introduce a modest list of alternate sanctions, in regulation of criminal responsibility of minors. Therefore, it laid down the basis for introduction of special status of this age group into the criminal law.

This paper also discusses regulation of the issue after 1860. According to the author, there were attempts throughout this period to improve the position of minors. However, the World War I broke out and the attempts might have not been brought to being until 1929, which was when the new age solutions were introduced to Yugoslav criminal legislation.